

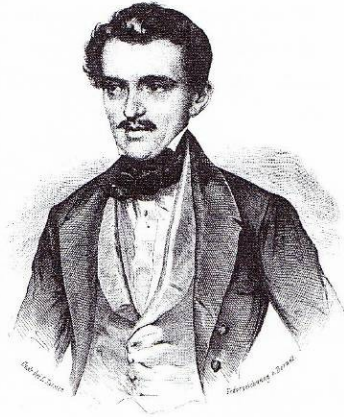
Strauss ve Lanner'in Fethi Ahmet Paşa'ya İthaf Ettiği Valsler

OSMANLI DÖNEMİNDE SARAY ÇEVRESİNİN BATI MÜZİĞİ İLE İLİŞKİLERİ İLGİNÇ BİR ARAŞTIRMA ALANI. BİLGİSAYAR ALANINDA PROFESÖR ÖMER EĞECİOĞLU BİLİM ADAMLIĞININ YANI SIRA 19. YÜZYILDA SARAY ERKÂNININ VE AVRUPA'NIN GÖZBEBEĞİ MÜZİSYENLERİNİN KESİŞTİKLERİ SAHNELERE VE ONLARIN RENKLİ HAYATLARINA UZANAN 19. YÜZYIL ARAŞTIRMALARIYLA MÜZİK VE KÜLTÜR TARİHİNE KATKILAR SAĞLAMAYA DEVAM EDİYOR.

ÖMER EĞECİOĞLU

Baba Strauss arka plandaki sahnenin solunda, Lanner ise önde ortada yer alıyor. (Strauss ve Lanner – Balo, 1906. Artist Charles Willd (1854-1907). Historisches Museum der Stadt, Viyana.)

Johann Strauss
S. S. Hofball-Musik-Dirigenten.

Eigentum und Verlag der k. k. Hof- u. opern-Kapell-Musikalienhandlung
des k. k. Hofball-Musik-Dirigenten, in Wien

Johann Strauß (Vater)

Baba Johann Strauss
25 yaşında.
(Avusturya Milli Kütüphanesi
Resim Arşivi.)

19. yüzyılda yaşamış müzisyenlerden ünlü Strauss ailesinin Osmanlı sultanlarına ve devlet adamlarına ithaf ettiği çeşitli eserler var. Bu eserlerin karakterleri ve sanatçıların karşılığında elde ettikleri armağanlar müzik tarihi içindeki konumları nedeniyle oldukça ilginç. Her şeyden önce bu tür bağlar Avrupa'ya yakınlaşmaya çalışan Osmanlıların Batı kültür ve müziğine olan tutumunu yansıtıyor. Bunun yanı sıra müziğe olan katkıları sayesinde bambaşka nedenlerle ve bambaşka bir dünyaya ait olarak tanıdığımız sanatçıların Osmanlılarla olan alışverişi bu iki dünya arasında bir köprü kuruyor.

Strausslar'ın hepsi Viyanalı ünlü Strauss ailesinden geliyor. Örneğin 1849'da Sultan Abdülmecid'e ithafen bestelenip Osmanlı devletinin Marsilya şehbenderliği aracılığıyla saraya gönderilen *Constantinople* adlı polka, Isaac Strauss adlı Fransız bir besteciye ait. Bu sanatçının soy isminin Viyanalı Strausslar'la aynı olması müzik tarihçilerinin başını oldukça

19. yüzyılda Viyana'nın uluslararası nitelikte bir Avrupa kültür merkezi haline geldiği süreç içerisinde vals de buna paralel olarak gelişti. Aristokrasiye değil halka ait bir dans ve müzik türünün şekil alıp uluslararası bir statü kazanması vals ile gerçekleşmiş oluyor.

ağnıtılmış, Türkiye'de de bir sıra yanlış değerlendirmeye neden olmuş.¹

Bunun yanı sıra Viyanalı Strauss kardeşlerin (Johann, Josef ve Eduard) en küçüğü Eduard'ın 1872'de Sultan Abdülaziz'e ithafen bestelediği *Arz-ı Tâzimat Valsi* (Huldigunden-Walzer, Opus 88) adlı bir eseri var. Bu ithafa karşılık Eduard, büyük bir olasılıkla 1873'te, bir Mecidiye nişanı ile taltif edilmiş.²

Baba Johann Strauss'un oğlu ve *Mavi Tuna'nın* bestecisi oğul Johann Strauss'un da Sultan II. Abdülhamid'e ithafen bestelediği görkemli bir eseri var. *Doğu Masalları* (Märchen aus dem Orient, Opus 444) başlıklı bu vals Strauss, Sultan Abdülhamid'in ellinci doğum yıldönümünü vesile ederek 1892 yılında bestelemiş ve karşılığında 3. rütbeden Mecidiye nişanı ile taltif edilmiş.³

Viyanalı Strausslar'ın aile babası olan ve tarihte ilk "Vals Kralı" olarak ün kazanmış olan baba Johann Strauss, ilk kez halka açık seslendiriliş tarihi 26 Haziran 1837 olan *Balo Havai Fişekleri* (Ball-Racketen, Opus 96) valsini zamanın Osmanlı devleti Viyana Büyükelçisi Fethi Ahmet Paşa'ya ithaf etmiş. Strausslar'ın Osmanlı sultanları ve devlet adamlarına ithaf ettikleri eserlerin araştırması kapsamında, baba Strauss'un bu vals üzerinde çalışırken hoş bir sürprizle karşılaştım. Baba Strauss

ile beraber valsün öncüsü unvanını paylaşan Viyanalı besteci Josef Lanner'in 1839'da, o tarihte Paris Büyükelçisi olan Fethi Ahmet Paşa'ya ithafen bir eser bestelediğini gördüm. *Osmanlılar* (Die Osmanen, Opus 146) adlı bu valsün Viyana'da ilk çalınış tarihi 8 Temmuz 1839. Vals denildiği zaman adları hemen her zaman aynı solukta söylenen Lanner ve Strauss'un iki sene ara ile bir Osmanlı büyükelçisine bestelerini ithaf etmiş olmaları ilginç. Bu nedenle bu çalışmada hem Strauss'un *Balo Havai Fişekleri*, hem de Lanner'in *Osmanlılar*'ı yer alıyor.

Viyana ve vals

19. yüzyılda Viyana'nın uluslararası nitelikte bir Avrupa kültür merkezi haline geldiği süreç içerisinde vals de buna paralel olarak gelişti. Aristokrasiye değil halka ait bir dans ve müzik türünün şekil alıp uluslararası bir statü kazanması vals ile gerçekleşmiş oluyor. Bu formun gelişmesini ve popülerliğine zirvesine erişmesini Avusturyalı üç müzisyen ile özetlemek mümkün: Josef Lanner (1801-1843), baba Johann Strauss (1804 -1849) ve oğul Johann Strauss (1825 -1899).

Viyana'da valsün popülerliğine gösterge olarak aşağıdaki istatistiğe bakmakta fayda var. 19. yüzyılın ilk yarısında yetişkin nüfusu 200.000 kadar olan şehirde dans salonlarının kapasitesi 50.000 idi.⁴ Bu salon ve gazinolarda yer bulmanın hemen her zaman güç olduğu biliniyor. Yani bu sayılar Viyana'da her akşam aşağı yukarı dört kişiden birinin dans salonlarında müzik dinlediğine veya dans ettiğine işaret ediyor.

Vals, minuetle birlikte müzik tarihinin en işlenmiş formlarından biridir. Dans formundan öte geliştirilmiş, 19. ve 20. yüzyılın en önde gelen klasik müzik bestecilerin eserlerinde yer almıştır. Örneğin Franz Schubert'in piyano için yaptığı

besteler arasında dans müziği değil de deneysel ve akademik nitelikte sayılan *34 Valses Sentimentales* ve *12 Valses Nobles* bulunuyor. Carl Maria von Weber 1819'da bestelediği *Dansa Davet* ile vals dans salonundan konser salonuna taşıyarak minyatür senfonik şiir formunda unutulmaz bir örneğini verdi.⁵ Chopin'in valsleri piyano repertuarının değerli bir bölümünü oluşturuyor. Liszt'in eserleri arasında da valse olan ilgisini gösteren *Mephisto Waltz* ve *Valse Oubliée* gibi yapıtlar görüyoruz. Bu form bale müziğinde ve operalarda da hızla yerini aldı.

20. yüzyılın başında bestelenen yapıtlardan Ravel'in *La Vals'i* (1918) ve Richard Strauss'un *Der Rosenkavalier* (1911) operası vals formunun incelikli ve gelişmiş şeklini ustaca ortaya koyan eserler.⁶

Valsin iki öncüsü: Strauss ve Lanner

Valsün babası olarak kabul edilen Viyanalı müzisyenlerden Josef Lanner (1801-1843) kıvrıkcık saçlı, sarışın ve mavi gözlü; Johann (Baptist) Strauss (1804 -1849) ise Kuzey Afrikalı görünümünde, esmer düz saçlı ve kara gözlüydü. Viyana halkının onlar için kullandığı takma adlar da bu karakteristikleri yansıtıyor: Lanner'in halk arasında lakabı "Sarıkafa" (Flachskopf) Strauss'ununki ise "Karakafa" (Mohrenschädel) idi. Lanner karakter itibarıyla yumuşak, sakın ve nazik, Strauss ise sabırsız, asabi ve tez canlıydı. Müzik anlayışları da görünüşleri ve huyları gibi birbirinden oldukça değişikti. Lanner'in müziği inceliği ve melodik zenginliği, Strauss'un müziği ise ritmik çeşitliliği ile dikkati çekiyordu. Zamanın bir eleştirmeni dans müziği bestecileri olarak aralarındaki farkı şöyle dile getiriyor: "Lanner'in bize mesajı 'Rica ediyorum, dans edin'. Strauss'un mesajı ise 'Emrediyorum, dans edin.'"⁷

Joseph Lanner 1839 yılında.
Litografi Joseph Kriehuber, 1839,
Historisches Museum der Stadt Wien.
(Herbert Krenn, "Lenz-Blüthen",
Joseph Lanner: Sein Leben - sein Werk,
Böhlau Verlag, Viyana, 1994.)

Viyana halkı içinde ikisini günü müzün futbol takımı fanatikleri götüren hayranları vardı. Ama her ikisini halka sevdiren ve bestelerinin çekiciliğini artıran öğelerin en önemlilerinden biri orkestrasyonda, dolayısıyla melodilerini dinleyiciye sunumda, gösterdikleri başarıydı.

1830'larda Viyana'ya gelen Chopin bu şehirdeki bütün müzisyenlerin Lanner ve Strauss'un gölgesinde kaldığını yazıyordu. 19 yaşında Viyana'yı ziyaret eden Richard Wagner'in de Strauss'un müziği ile büyüldüğünü, onun Viyana müzik hayatındaki mutlak hâkimiyetini "Viyana'nın popüler ruhu bu şeytanda yaşıyor" diyerek vurguladığını biliyoruz.

UNDER THE PATRONAGE OF
HER MAJESTY THE QUEEN,
AND HIS SERENE HIGHNESS
THE PRINCE ESTERHAZY.

MR. STRAUSS

WILL GIVE HIS

Last Grand Concert

BUT ONE,

PREVIOUS TO THE CORONATION,

AT THE

HANOVER SQUARE ROOMS,

ON

SATURDAY EVENING,

JUNE 23rd, 1838,

To commence at half-past Eight o'clock.

PART I.

Overture.....(*Pré aux Cleres.*).....Herold.
Les Hommages Walzer.....Strauss.
Grand Fantasia, "Reminiscences of Herold".....Frich.
Huguenots Galop.....Strauss.
Les Bouquets.....Strauss.

PART II.

Ball-Racketen Walzer.....Strauss.
Fantasia for the Harp, composed and performed by.....Marsk.
Le Telegraphe Musicale, a Grand Pot-pourri.....Strauss.
Paris Walzer.....Strauss.

TICKETS, 5s. each,

To be had at all the Principal Music Shops, and at the
Rooms.

Box Tickets, 10s. 6d. to be had at the Rooms only.

Printed by J. Mallett, 59, Wardour Street, Soho.

Strauss'un Victoria'nın
taç giyme töreninden önce
Londra'da verdiği konserlerden
birinin afişi. Konserin ikinci yarısının
ilk parçası *Ball-Racketen* valsi.
(Eduard Strauss, *Erinnerungen*,
Franz Deuticke, Leipzig und Wien, 1906.)

Baba Johann Strauss

Baba Johann Strauss 1804'te Viyana'da doğdu. Macar göçmeni olan ve hayatını bir meyhane işleterek kazanan babasının ölümünden sonra keman ve enstrümantasyon dersleri aldı, Viyana'da çeşitli topluluklarda çalarak para kazandı. 1819'da viyolacı olarak Lanner'in kurmuş olduğu üçlüye katıldı. Topluluğun en genç üyesi olduğu için sokak konserlerinden sonra dinleyicilerden para toplama işi Strauss'a düşüyordu. 1824'te bu topluluk orkestra olacak kadar büyüdü ve kısa bir zaman içinde orkestra, biri Strauss'un yönetiminde olmak üzere ikiye ayrıldı. Strauss 1825'te kendi orkestrasını kurdu.

Lanner ve Strauss'un valslerinin gerçek anlamda evrensel bir popülerliğe kavuşmaları ise Strauss'un orkestrası ile çıktığı çok sayıda konser turuyla gerçekleşti. Kısım bu turneler nedeniyle Strauss'un ünü 1840'lardan sonra Lanner'i geride bıraktı. Strauss 1830'dan başlayarak vals adeta bir misyoner gibi bütün Avrupa'ya tanıtıp sevdirdi. Bu turneler vals balolarda, dans salonlarında ve parklarda dinlenen müziğin vazgeçilmez bir parçası olarak yerini almasını sağladı. Orkestrasını 1834 -36 yılları arasında Almanya'ya, 1837'de Louis Philippe'in Fransa'sına götürdü. Paris'te kaldığı üç ay içerisinde doksan yakın konser verdi. Bu konserlerinden birine gelen ünlü Nikolo Paganini Strauss'u kucaklayıp "Sizinle tanışmış olmaktan çok memnunum. Dünyaya sınırsız mutluluk getirdiğinize inanıyorum" diyordu.

1838 Nisan'ında Strauss orkestrasıyla İngiltere'ye giderek 28 Haziran 1838'de Kraliçe Victoria'nın taç giyme töreninde çaldı. Törenden önceki üç hafta boyunca süren kutlamalarda Londra'da birçok yerde konserler verdi. Konser afişlerinden *Balo Havai Fişekleri* valsinin bu konserler dizisi repertuvarında yer aldığını görüyoruz. İngiltere'de kaldığı dört ay içinde

*Lanner ve Strauss'un
valslerinin gerçek
anlamda evrensel bir
popülerliğe kavuşmaları
Strauss'un orkestrası ile
çıktığı çok sayıda konser
turuyla gerçekleşti.
Kısım bu turneler
nedeniyle Strauss'un
ünü 1840'lardan sonra
Lanner'i geride bıraktı.*

verdikleri konserlerin sayısı yetmiş aşırıyordu. Strauss'un turne tarihleri ve konser verdiği yerlerin listesi Schönherr ve Reinöhl tarafından kronolojik olarak bütün detayları ile veriliyor.⁸ Bu konserlerin sayısı ve verildikleri yerlerin coğrafi çeşitliliği oldukça şaşırtıcı.

Strauss 1829'da Viyana'nın ünlü müzik salonu Sperl'in müzik direktörü, 1846'da Hofburg Sarayı Redoutensäle'nin müzik direktörü (Hofball-Musikdirektor) olarak atandı.

Avusturyalı yazar ve şair Ludwig August Frankl (1810-1894), 1849'da Strauss hakkında şu sözleri söyleyerek müzisyenin son yıllarında vardığı yeri gösteriyor: "Strauss dünyanın en tanınmış müzisyeni. Valsleri Amerikalıları büyülüyor, Çin seddinin ötesinde dinleniyor, yankıları Afrika çöllerinde duyuluyor. Kısa bir süre önce Viyana'dan bana yazan bir arkadaşım Avusturalya topraklarını gezerken kendisine Strauss çalarak sadaka isteyen bir dilenciden ne kadar etkilendiğini söylüyordu."⁹

Vals formatını bir giriş ekleyerek genişleten Carl Maria von Weber'den sonra biçimini *Giriş - Beş (çift) Vals - Koda* şeklinde müzik literatürüne yerleştiren Strauss'tur. En ünlü eserleri arasında *Cachuga Galop* (1837), *Donaulieder* (1841), *Annen Polka* (1842), *Lorelei-Rheinklänge* (1843) ve *Radetzky Marşı* (1848) sayılabilir.

Josef Lanner

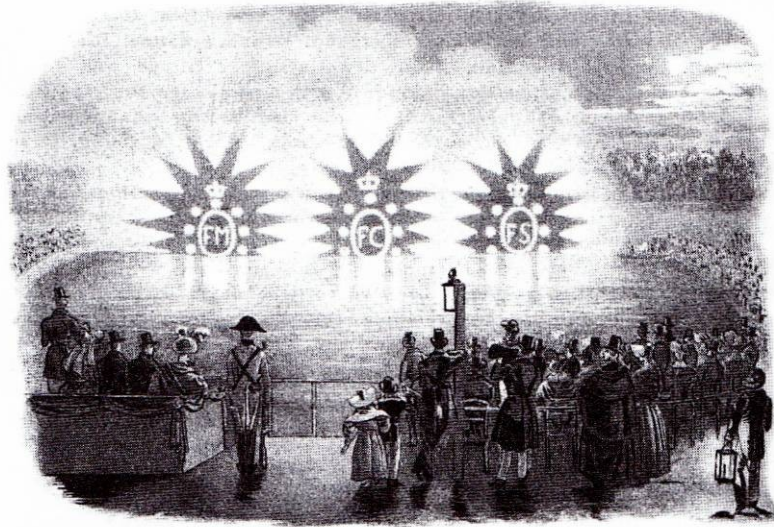
Gençlik yıllarında başladığı profesyonel müzik hayatı ile vals çılgınlığının öncülüğünü yapan Strauss'un yanı sıra Josef Lanner oldu. 1801 yılında Viyana'da doğan Lanner kemançı ve besteci olarak ciddi bir eğitimden geçmeden müzik hayatına atıldı. Daha 12 yaşında iken Michael Pamer'in (1782-1827) topluluğuna katıldı. Bunun hemen ardından 1818'de iki keman ve gitardan oluşan ve kendi adını taşıyan üçlüsünü kurdu, hayatını

Viyana ve çevresindeki kafe ve salonlarda dans müziği çalarak kazanmaya başladı.

Lanner üstün yetenekli ve çok yönlü bir müzisyendi. Bir kemancı olarak becerisi gazino ve dans salonu sanatçısı olmaktan çok daha ileri bir düzeydeydi. Programlarındaki dans müziği dizilerinin arasında Bériot gibi keman ustalarının oldukça virtüöz icra gerektiren konçertolarını da seslendirmeyi seviyordu.¹⁰ Bunun ötesinde Lanner vals formunu Pamer'in elindeki ilkellikten çıkarıp büyük soluklu, melodileri gelişmiş, lirik, minör anahtarlı pasajlar kullanan ve müziksel denemeleri içeren bir hale getirdi. Kendisi neşeli ve dışa dönük bir kişilik sahibi olduğu halde kullandığı bu minör pasajlar nedeniyle eserlerinde melankoli havası hâkimdir.

Lanner müzisyenliğinin yanı sıra becerikli bir işadamı ve kendisini geniş kitlelere tanıtop satmanın yollarını çok iyi bilen bir organizatördü. Orkestrasıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde birkaç turneye çıktı ve I. Ferdinand'ın Milano'da yapılan taç giyme merasimi nedeniyle İtalya'ya gitti. Fethi Ahmet Paşa'nın da bu tören için Milano'da bulunduğu ve Osmanlı devletini temsil ettiği biliniyor. Lanner Hofburg Sarayı Redoutensäle'nin müzik yönetmeni (1829'dan itibaren), Volksgarten'deki açık hava konserleri programlarının şefi (1831'den itibaren) ve Viyana'nın 2. Alay bandosu şefi olarak çalıştı (1833'ten itibaren). 1843 yılında sanat yaşamının doruğunda olan Lanner, henüz 42 yaşında tifoidan öldü. Geriye aralarında çok sayıda valsın olduğu 200'ü aşkın beste bıraktı. Bunların en bilinenleri arasında *Pesther Valsi*, *Hofballtänze Valsi*, *Die Werber Valsi*, *Die Romantiker Valsi* ve *Die Schönbrunner Valsi* sayılabilir. Bu son eserden bir alıntı Igor Stravinsky'nin 1911 tarihinde bestelediği ünlü *Petruşka* bale müziğinde yer alıyor.

Das Wasserfeuerwerk

1830'lu yıllarda Viyana'da çok popüler olan su-hava fişegi gösterilerinin bir gravürü. (Max Schönherr ve Karl Reinohl, Johann Strauss Vater Ein Werkverzeichnis (Das Jahrhundert des Walzers, 1. Band), Universal Edition, Londra, 1954.)

[4755]

Katünd.

Nr. 847.

[1]

Im Verlage der k. k. Hof- u. priv.

Kunst- und Musikalienhandlung

des Lobias

Haslinger

in Wien, am Graben, im Erdlen

v. Trattner'schen Freyhofe Nr. 618,

sind ganz neu erschienen,

und auch in allen Musikalienhandlungen des In- und Auslandes zu haben:

Ball-Raketen-Walzer

Johann Strauß.

96kes Wert.

	in C. M.		in C. M.
Für das Pianoforte allein	fl. 45 kr.	Für die Gitarre allein	fl. 30 kr.
Für das Pianoforte zu 4 Händen	1 » 15 »	Für die Flöte allein	» 15 »
Für Violine und Pianoforte	» 45 »	Für den Cello	» 15 »
Für 3 Violinen und Bass	1 » »	Für das ganze Orchester	3 » »

Lanner ve Strauss, Lanner'in ölümüne kadar birbirlerine profesyonel olarak rakip olsalar da arkadaşlıklarını sürdürdüler. İki parasız ama çok samimi arkadaş oldukları zamanları, aynı odayı, hatta güç durumda kaldıkları zamanlarda aynı gömleği bile paylaştıkları gençlik yıllarını hiçbir zaman unutmadılar.

Fethi Ahmet Paşa

19. yüzyılda yaşamış Osmanlı asker ve devlet adamı olan Fethi Ahmet Paşa, Josef Lanner ile aynı

Ball-Raketen Valsi notasının
21 Ağustos 1837'de
Wiener Zeitung'da çıkan ilk reklamı.

[6875]

Johann Strauß,

[1]

Capellmeister, gibt sich die Ehre den hohen Adel und das geehrte Publicum zu einer außergewöhnlichen Festunterhaltung mit Ball, unter der Benennung:

Das Stell' dich ein im Tempel der Nacht,

ergebenst einzuladen, welche er Montag den 26. Julius 1837 in Domsmayer's Casino in Hising zu geben beabsichtigt.
Nähers enthält der Anschlagzettel.

Strauss'un *Ball-Racketen* valsinin prömiyerinin yapıldığı "Gece Tapınağında Buluşma" temalı konserinin 21 Haziran 1837'de *Wiener Zeitung*'da çıkan ilanı.

[177]

Großes

[1]

Garten - Fest mit Ball

bey außerordentlicher Beleuchtung und Decorirung
im Hotel

zur goldenen Birn,

unter der Bezeichnung:
Pracht des Orients,

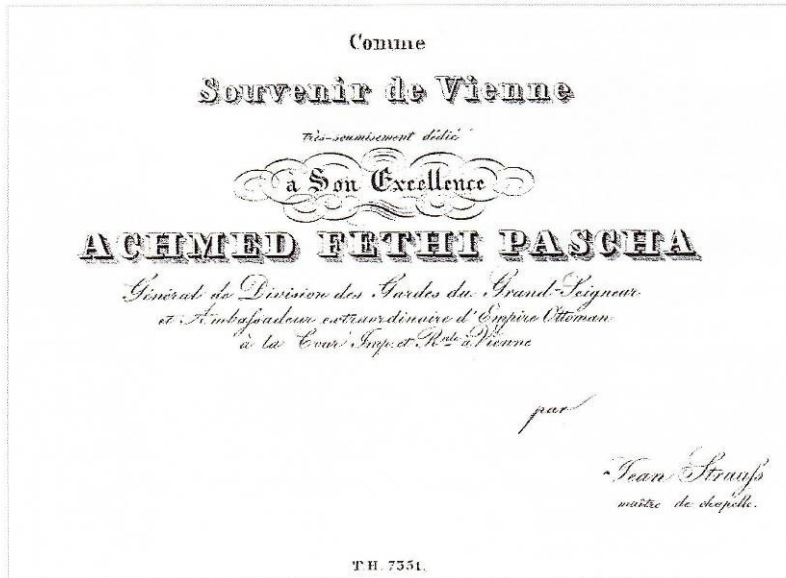
welches auf Veranstaltung des Capellmeisters

Joseph Lanner,

Montag den 8. Julius d. J.

bey günstiger Bitterung Statt findet.
Das Nähere enthält der große Anschlagzettel.

Lanner'in *Die Osmanen* valsinin ilk icrası 8 Temmuz 1839 tarihinde Viyana'daki *Goldenen Birn* (Altın Armut) otelinde yapıldı. O akşam verilen *Doğunun İhtişamı* temalı büyük festival/parti ve balonun *Wiener Zeitung*'da çıkan reklamı. *Goldenen Birn*'in restoranı Beethoven'in de zamanında sık sık müşterisi olduğu bir yerdi.

Strauss'un *Ball-Racketen* valsinin Tobias Haslinger tarafından 1837'de Viyana'da yayımlanan piyano versiyonunun ithaf sayfası. Strauss sonradan oğlunun da yaptığı gibi ismini *Jean Strauss* olarak yazmış.

yılda, 1801'de doğdu. Dünyaya geldiği yer İstanbul'da Eyüp semti. Ailesi Rodos'tan geldiği için Rodosizade, II. Mahmud'un kızı Atiye Sultan ile evlendiği için de Damat olarak biliniyor. 1858 yılında İstanbul'da ölen Fethi Ahmet Paşa Divanyolu'nda II. Mahmud Türbesi bahçesinde gömülüdür.

Fethi Ahmet Paşa, Sultan II. Mahmud'un damadı, Sultan Abdülmecid'in kayınbiraderi ve arkadaşı olarak büyük nüfuz ve servet sahibi oldu. Bu nedenle hem çok dost hem de çok düşman edindi. Beykoz'da porselen fabrikasını kuran, karantina merkezlerini yaratan, Pembe Yalı'nın ve Sedef Adası'nın sahibi olan kişi olarak biliniyor. Kendisi ilk müzenin

temellerini atmaktan çeşm-i bülbül yapımına, Dolmabahçe Sarayı'nın dekorasyonundan Haliç'te yolcu vapuru işletmeciliğine kadar birçok şeye el attı. Uzun yıllar Tophane müşirliği yaptı. 1838 yazında Vatikan'da devrin papası 16. Gregory'yi ziyaret etti.

Kabrindeki kitabeye göre yaşamı

Doğu Mermerci, 1996 yılında kutlanan Türk müzeciliğinin 150. yılı vesilesiyle yazdığı bir yazıda, Fethi Ahmet Paşa'nın yaşamını II. Mahmud'un türbesindeki mezarlıkta yer alan kabrinin kitabesini esas alarak özetlemiştir. Fethi Ahmet Paşa'nın yüklendiği devlet görevlerinin kronolojisini burada detayları ile bulmak mümkün:¹¹ "Fethi Ahmet Paşa'nın

Lanner'in *Die Osmanen* valsinin kapağı.

ceddi, Kanuni Sultan Süleyman Han'ın 1523 senesinde Rodos Adası'nın fethinde büyük hizmet ve yararlıklar gösteren bir aileye dayanmaktadır. Bu aile, Rodos'un fethinden sonra Osmanlı sarayında daha sonraki padişahların dönemlerinde de sürekli devletin üst düzey hizmetlerinde bulunmuşlardır. Fethi Ahmet Paşa'nın babası Rodoslu Hacı Hafız Ahmed Ağa'dır. Bu kişinin Rodos'ta yaptırdığı kütüphanesi ve diğer vakıfları bugün de ayaktadır. Ahmed Ağa'nın babasının adının Hasan Ağa olduğunu vakif kaynaklarından öğrenmekteyiz.

Fethi Paşa'nın babası Hacı Hafız Ahmed Ağa, Enderunda yetişerek Sultan Abdülhamid I'nin Rikabdarlığını yapmıştı – yani padişahın hizmetinde bulunan ve padişahın atının üzengisini tutan kişi. Sultan III. Selim zamanında yine aynı görevde bulunmuş ve ardından yaşının ilerlemesi dolayısıyla emekli olmuştur. Daha sonra, Kaftan Ağalığı hizmetiyle Hicaz'a gitmiş, geri dönüşünde ise Akkâ civarında Cezzar Ahmet Paşa tarafından katlettilmiştir. Fethi Ahmet Paşa, babasının vefatından birkaç ay sonra 1801 senesinde, İstanbul'da Eyüp iskelesi civarında Abdullah Paşa yalısında dünyaya gelmiştir. Fethi Ahmet Paşa'nın annesi Saliha Hanım, kocası vefat ettiğinde çok genç olduğundan sonradan Artvin Sancakbeyi Hacı Bey ile evlendirilmiş: Ancak, Saliha Hanım oğlunu İstanbul'dan ayırmamak için Artvin'e gitmemiş ve Ahmet Fethi'yi 1808 yılında Enderun'a yazdırmıştır. Enderun'daki başarısından dolayı Enderun-u Hümayun Ağaları'ndan oluşturulan bölükte, askerlik görevinde bulunmuştur. Yeniçeriliğin kaldırıldığı 1826 yılından sonra 1827'de kolağalığa ve sonra da binbaşılığa yükselerek bu sırada çıkan Rus Harbi'ne katılmış ve Aydos muharebesinde sol ayağından yaralanmıştır. Daha sonraki İslimye muharebesinde gösterdiği cesaret ve yararlıktan

[4418] **Bey Pietro Mechetti qm Carlo,** [1]

Kunst- und Musikalienhandlung, Michaelsplatz Nr. 1153, sind neu erschienen:

Die Osmanen.

W a l z e r.

Seiner Excellenz

Ahmed Fethi Pascha,

außerordentlichen Vothschafter der hohen Hofe am königlichen Französischen Hofe etc.,
ehrfurchtswoll gewidmet

von
Joseph Lanner.

	146fl. 6kr.	in C. M.
Für das Pianoforte	146fl. 6kr.	— fl. 45 fr.
Für das Pianoforte zu vier Händen	146fl. 6kr.	— fl. 45 fr.
Für Violine und Pianoforte	146fl. 6kr.	— fl. 45 fr.
Für 3 Violinen und Baß	146fl. 6kr.	— fl. 45 fr.
Für eine Flöte	146fl. 6kr.	— fl. 15 fr.
Für eine Gitarre	146fl. 6kr.	— fl. 30 fr.
Für ganzes Orchester	146fl. 6kr.	3 fl. — fr.

Manfang 1839, Nr. 236.

dolayı 12. Alay komutanlığına tayin olmuştur. Savaşın bitiminden sonra İstanbul'a gelerek bugünkü Aya İrini'nin içinde faaliyet gösteren Kışla-i Hümayun Cebhanesi'ne Miralay rütbesiyle memur edilmiş ve padişahın yaverliğini yapmıştır. 1830 yılında Kurenalık (padişaha en yakın bulunan mabeyincilik görevi) ve daha sonra da Baş Çuhadarlık (padişaha en yakın hizmet etme görevi) yapmıştır. 1830'da Asakir-i Hassa Şahane Beylerbeyliği unvanı ve feriklik (korgeneral) rütbesi almıştır. Bazı incelemeler için Konya Ordusu'nda görevlendirilmiştir. Dönüşünde 1834 senesi başlarında büyükelçilik görevi ile geçici olarak Viyana'ya gitmiş ve altı ay sonra geri dönmüştür. 1834 senesi sonlarında sarayla irtibatı kesilmemek üzere 1835 yılı başlarında Ferdinand'ın tahta geçişini tebrik merasiminde bulunmak üzere elçi olarak Viyana'ya gitmiştir. 1836 senesi sonlarında İstanbul'a döneceği sırada Rusya Devleti'nin Moskova'da düzenlediği büyük talimde Osmanlı Devleti'ni temsilen bulunmuş ve İstanbul'a dönmüştür.

1837 yılı başlarında kendisine Aydın ili valiliği ve Paris sefaret görevi verilmiştir. Aydın'da bir ay kaldıktan

Pietro Mechetti tarafından ilk baskısı yapılan *Die Osmanen*'in notasının *Wiener Zeitung*'da 12 Ekim 1839 tarihinde çıkan reklamı. Piyano, dört-el piyano, keman ve piyano, üç keman ve kontrabas, solo flüt, solo gitar ve büyük orkestra için olan notaların fiyatları verilmiş.

sonra yerine kaymakam bırakarak İstanbul'a gelmiştir. Daha sonra Osmanlı devletini temsilen İngiltere Kraliçesi Victoria'nın taç giyme merasiminde bulunmuş ve sonra da asil görevi Paris sefaretine gitmiştir. 1839 yılında Sultan Abdülmecid'in tahta geçmesi üzerine bu vazifeden ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve Meclis-i Vâlâ Azalığı'na tayin olmuştur. Yine 1839 yılının Kasım başlarında II. Mahmud'un kızı Atiye Sultan (1824-1850) ile evlenerek saraya damat olmuştur (Atiye Sultan 26 yaşında iken vefat etmiş ve babasının bulunduğu türbeye defnedilmiştir). Fethi Paşa daha sonra 1839 yılında Ticaret Nazırlığı ve Serasker Kaymakamlığı görevlerinde bulunmuştur. 1841 senesi Şubat ayı sonlarında ikinci defa Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirilmiş ve 1844 Kasım başlarında bu görevinden ayrılmıştır. 1845 senesi Ağustos'unda Tophane-i Amire Müşirliği görevini de üstlenmiştir. Sekiz sene kadar bu önemli görevleri sürdürmüştür. 1852 senesi Ekim'inin 19'unda buradan ayrılarak 1853 senesi Mayıs'ında ikinci defa Ticaret Nazırlığı'na ve aynı sene Temmuz'unda yine Tophane-i Amire Müşirliğine tayin olunmuştur. 1857 senesi Ocak'ının 19'unda buradan ayrılarak aynı sene Mart başlarında Tophane-i Amire Müşirliği'ne tekrar getirilmiştir.

Fethi Ahmet Paşa, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 14 Şubat 1858 Pazar gecesi vefat etmiş ve II. Mahmud türbesinin bahçesine defnedilmiştir. Fethi Ahmet Paşa, babasının inşa ettiği ve kendisinin de mütevellisi olduğu Rodos'ta bulunan kütüphanenin vakfına ilaveten bir Mekteb-i Rüştîye (ortaokul), Muvakkitane ve bir saat kulesi inşa ederek bunların yaşaması için çeşitli gelir kaynakları vakfetmiştir. Ayrıca, babasının Üsküdar'da Karaca Ahmed Sultan Türbesi karşısında inşa ettirdiği ve harap durumundaki ahşap camiyi 1855 yılında taştan yeniden

yaptırmıştır. Fethi Ahmet Paşa'nın mezar taşındaki kitabenin sonunda: 'Saltanatın kudretli vekillerinden, padişahın akrabası olma şerefini elde etmiş ve Tophane-i Amire Müşiri iken vefat etmiş olan Allah'ın rahmet ve mağfiretine muhtaç Fethi Ahmet Paşa'nın ruhu şerifi için el fatiha. Sene 14 Şubat 1858' yazılıdır.'

Fethi Ahmet Paşa'nın ölüm haberini verirken *The Times* gazetesi Paşa'nın ölüm nedeninin bir süredir mustarip olduğu kalp yetersizliği olduğunu belirtiyor.¹²

Fethi Ahmet Paşa üzerine yazılmış yazıların çoğunda kendisinin Kraliçe Victoria'nın taç giyme merasiminde Londra'da Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcisi olarak bulunduğu belirtiliyor. Fethi Ahmet Paşa'nın taç giyme merasimi için II. Mahmud'un temsilcisi olarak Londra'ya gönderildiği ve tören günü olan 28 Haziran 1838'de Londra'da olduğu doğru. Ama Paşa'nın Londra'da olduğu halde rahatsızlandığı için taç giyme törenine gidemediğini *The Times*'in 30 Ağustos 1838 tarihli sayısında okumak mümkün. Yani Fethi Ahmet Paşa'nın Victoria'nın taç giyme merasimi için Londra'da bulunduğu halde törene katılmadığı anlaşılıyor.

Strauss'un Ball-Raketen valsı

Strauss'un Fethi Ahmet Paşa'ya ithaf ettiği Opus 96 eseri *Balo Havai Fişekleri* valsı bazen *Ball-Raketen* veya sadece *Raketen*, bazen de *Ball-Raketen* olarak adlandırılıyor. Bestelenişi Fethi Ahmet Paşa'nın Viyana büyükelçiliği yaptığı 1837 senesine rastlıyor. Halka ilk çalınışı Viyana'nın Dommayer gazinosunda 26 Haziran 1837 tarihinde gerçekleşmiş. *Wiener Zeitung* gazetesinin 21 Ağustos 1837 tarihli sayısında müzik yayıncısı Tobias Haslinger'in yeni yayımladığı eserler arasında yer alıyor. Orijinali Viyana Şehir kütüphanesinde (*Wiener Stadtbibliothek*) bulunuyor. Schönherr ve Reinöhl'in

yazdığına göre: "1837 yazında güneşliden çok yağmurlu gün vardı ama neyse ki Strauss'un Gece Tapınağında Randevu (*Stell' Dich ein im Temple der Nacht*) adlı açık hava festivali güneşli bir günün akşamına rastladı. Bütün Viyana Strauss-Stuwer'in sunacağı vals eşliğinde havai fişek gösterisini izlemek istediğinden Dommayer Gazinosu'nun salonları bu gösteri için küçük bulundu. Havai fişek, Viyana'da sihirli bir kelimeydi. Daha önce su üzerinde yapılp ilgi toplayan havai fişek gösterilerine Strauss kendi piroteknik gösterisi ile meydan okuyordu. Bu projesi çok başarılı oldu: Valsin sonunda müzikle duyulan top ateşlerine alkışların top ateşi de eklendi. Strauss'un eserini ithaf ettiği Fethi Ahmet Paşa Viyana sosyetesinin en kayda değer kişilerinden. Fethi Ahmet Paşa Osmanlı İmparatorluğu'nu Viyana Büyükelçisi sıfatıyla temsil ettiği gibi Sultan'ın güvenilir paşalarından. Paşa 22 Ocak 1837'de büyükelçiliğin rezidansında bir balo verdi. Bu baloda müzikten sorumlu olan Strauss'tu. Davetliler arasında Arşidük Franz Karl ve kraliyet ailesinin diğer bazı üyeleri yer aldılar. Ev sahibi Paşa, ilk dansı Prenses Luise von Vasa ile yaparak geceyi açtı. Prenses kraliyet ailesinden olan eşi refakatinde gelmişti. Rezidans'ın bir odasında çiçeklerle süslenmiş ve mumlarla aydınlatılmış şekilde yerleştirilen Sultan II. Mahmud'un bir portresi dikkati çekiyordu."¹³

Haberde sözü geçen Arşidük Franz Karl, 1848'den 1916'ya kadar Avusturya İmparatoru olan I. Franz Joseph'in ve Meksika imparatoru I. Maximilian'ın babası, suikasti I. Dünya Savaşı'nın başlama nedenlerinden olan Franz Ferdinand'ın da dedesiydi. 1837 tarihinde Avusturya tahtında kardeşi I. Ferdinand oturuyordu. Bahsi geçen Prenses Luise von Vasa ise (1811-1854) İsveç Kralı King Gustav IV Adolf'un oğlu Vasa Prensi Gustavus'un kuzeni Louise Amelie

idi. Gustavus Louise Amelie ile evlendikten sonra bu çift politik nedenlerle hayatlarını Viyana'da Schönbrunn Sarayı'nda sürdürdüler.

Thomas Aigner'in yazdığına göre: "Eser Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana büyükelçisi Fethi Ahmet Paşa'ya ithaf edilmişti. Strauss 1837'nin Ocak ayında Almanya, Hollanda ve Belçika turundan döner dönmez bu eseri büyükelçinin verdiği bir baloda icra etti."¹⁴ Yani Strauss *Balo Havai Fişekleri*'ni 27 Haziran 1837 tarihinde Dommayer gazinosunda halka açık olarak çalmadan önce 22 Ocak 1837 tarihinde Fethi Ahmet Paşa'nın verdiği balodaki misafirler için icra etti.

Balo Havai Fişekleri'nin giriş bölümünde üç unison ölçüden sonra bas davulun vuruşları ile üç havai fişek havalanıyor. Bunların geceye saçılan küçük yıldızları flüt, klarinet ve fagotun eşliğinde yeryüzüne dökülüyorlar. Sonra Strauss bize pizzikatolarla geçtiği beş valsle beş değişik manzara çiziyor. Bunların başlıkları sırasıyla: *Buluşma* (Stell dich ein!), *Kırsal Eğlenceler* (Ländliche Freuden), *Küçük Aşk Yıldızı* (Liebes-Sternchen), *Dans Coşkusu Kıvılcımları* (Sprühende Tanzlust), *Unutmabeni Çiçeği* (Vergis mein nicht!). *Ball-Racketen*'in koda-sı eserin önemli fikirlerini bir araya getiriyor. Valslerin temaları değişik bir sırada ve değişik tonalitelere birer birer işleniyor. Havai fişekler bas davulun vuruşları ve pikolonun süslemeleri ile bütün orkestranın eşliğinde göğü aydınlatıyor.¹⁵

Ball-Racketen kayıtları üzerine

Balo Havai Fişekleri'nin piyano versiyonu piyanist Zeynep Üçbaşaran'ın internet sitesinden indirilerek dinlenebilir.¹⁶ Bu eserin 2002 senesinde Aydın Karlibel tarafından yapılmış bir kaydı var.¹⁷ Orkestra için olan versiyonu Christian Pollack şefliğinde Slovak Sinfonietta Žilina tarafından kayda alınmış olarak mevcut.¹⁸

Lanner'in Die Osmanen vals

Josef Lanner'in *Die Osmanen*'i bestelediği 1839 yılında Fethi Ahmet Paşa Paris büyükelçisiydi. *Die Osmanen*'in halka ilk sunuluşu 8 Temmuz 1839'da Viyana'da Goldenen Birn'de gerçekleştirilen *Doğunun İhtişamı* temalı festivalde yapıldı. Bu festivale ilişkin olarak Otto Brusati şu bilgiyi veriyor: "Lanner 8 Temmuz 1839 akşamı Goldenen Birn'de *Doğunun İhtişamı* olarak tanıtılan büyük bir festival düzenledi. Bu münasebetle bütün mekân 'Doğu dünyası' temasıyla dekore edilmişti: Girişte bir caminin muhteşem bir panoramik manzarası vardı. Üzerleri meşalelerle donatılmış takların arasından geçen 75 metre uzunluğundaki yol, kırmızı beyaz süslerin, lambaların ve alevlerin bir araya gelmesiyle, festivaldeki bayanları en çekici şekilde gösterecek bir ışık seli yaratıyordu. Lanner'in bu festival için özel olarak bestelediği Opus 146 *Die Osmanen* vals yeri göğü inleyen bir tezahüratla karşılandı ve üç kez tekrarlandı. Valsin giriş bölümünde Osmanlı askeri müziğinin ritimlerini duymak mümkün. Lanner burada *Karl Reissinger'in Die Felsenmühle* operasının uvertüründen aldığı bir melodiyi de kullanmış. Bu opera Viyana'da hiç sahneye konulmadığı halde uvertürü oldukça meşhurdur. Lanner, vals Türk sultanının elçisi Fethi Ahmet Paşa'ya ithaf etmişti. Viyana sosyetesinin genç ve aktif üyelerinden olan Paşa bu festivalin davetlileri arasındaydı. Eserin ilk baskısının kapağında Arap alfabesi ile yazılmış sözler yer alıyor. Son zamanlarda hem bilim adamları hem de gezginler tarafından ilgi görmeye başlayan Orient'in Lanner'i de etkilediği anlaşılıyor."¹⁹

Die Osmanen ilk defa Pietro Mecchetti şirketi tarafından yayımlandı. "Carlo" adıyla tanınan Mecchetti (1777-1850), Haslinger gibi Viyana'nın en büyük müzik yayınevlerinden birinin sahibiydi. 1798 yılında kurulan şirket Chopin, Mendelssohn, Schumann,

Schubert, ve Strauss gibi bestecilerin eserlerinin ilk basımını yaparak ismini duyurmuştu.

Die Osmanen'in kapağında Brusati'nin bahsini ettiği ithaf mahiyetinde bulunan eski Türkçe yazı şöyle: Namedür rağbet veren serverlere / Sikkedür halet veren sim-ü zere. Bu satırlar şu şekilde çevrilebilir: Liderleri değerli kılan haklarında yazılmış olanlardır / Altın ve gümüşü anlamlı kılan üzerindeki damgadır.²⁰

Araştırmacı Herbert Krenn de *Die Osmanen*'in bestelenme tarihini 1839 yazı, prömiyer tarihi ve yerini 9 Temmuz 1839, *Goldenen Birn*, gazetedede yayınevının reklamının çıkma tarihini de 12 Ekim 1839 olarak veriyor.²¹

Die Osmanen Giriş, 5 Vals ve Final'den oluşuyor. *Giriş*'te ve 5. valse Türk müziği benzetmeli pasajlar kullanılmış. Eserin başında ve sonunda güçlü akorlar ile beraber askeri bandonun davul seslerini duymak mümkün.

Die Osmanen kayıtları üzerine

1970'li yıllarda yayımlanan *Gramophone* dergilerinde Lanner'in eserlerinin katalogunu ve zamanın gazetelerinde çıkan haber ve ilanları incelemeyen ve kaynak göstermeden çıkan yazılar var. Bunlar *Gramophone* dergisinin Kasım 1970 sayısında bir plak eleştirisi ile başlamış. *Classics for Pleasure* şirketinin CFP149 numarayla piyasaya çıkardığı *Vienna Dances 1650-1850* (Viyana Dansediyor) plağında Mozart, Schubert, Schmelzer, baba Strauss ve Beethoven'in eserlerinin yanı sıra Lanner'in *Die Osmanen* vals yer alıyor. Bu plak üzerine eleştirmen W. A. Chislett, Lanner'in *Die Osmanen* valsinin bestelenme tarihinin bilinmediğini yazmış.²² Bunun üzerine çeşitli müzik ansiklopedilerinde yazıları olan Andrew Lamb, Chislett'e şöyle karşılık veriyor: "W. A. Chislett'in eserin kompozisyon tarihinin bilinmediği şeklindeki

sözleri hatalı görünüyor... Gerçekte eser ilk olarak Lanner'in âdeti olduğu üzere büyük orkestra için yazılmıştı. Opus 146 numarasını taşıması da bestelenme tarihinin 1839 olduğuna işaret ediyor.”²³

Bunun arkasından R. W. Dyson her iki yazara da cevap niteliğinde *Die Osmanen*'in büyük orkestra versiyonunun sonradan yayımlanmış olduğunu iddia ediyor.²⁴

Die Osmanen'in çeşitli müzik aletleri için uyarlanmış olan notaları da, bütün orkestra için olan versiyon dahil, ilk yayınları arasında piyasaya çıkmış: Piyano, dört-el piyano, keman ve piyano, üç keman ve kontrabas, solo flüt, solo gitar ve bütün orkestra. Eserin çeşitli enstrümanlar için olan baskılarının listesi *Wiener Zeitung*'da çıkan ilanlarda açıkça görülüyor.

Concerto Köln / Sarband topluluğu Doğu-Batı sentezi bir CD'de *Die Osmanen*'den 4. ve 5. valsleri programa dahil etmiş.²⁵ Bu kayıta eserin bu iki valsinin üç keman ve kontrabas için olan şekli yer alıyor. Örneğinin en iyisi olmasa da, *Die Osmanen*'in tamamının Das Wiener Solistenquartett adlı dördlünün iki keman, viyola ve kontrabas ile seslendirdiği bir kaydı da bulunuyor.²⁶ *Die Osmanen*'in piyano versiyonu piyanist Zeynep Üçbaşaran'ın internet sitesinden indirilerek dinlenebilir.²⁷

Diğer ithaflar

Kendisine ithaf edilmiş bestelere karşılık olarak Fethi Ahmet Paşa'nın Strauss ve Lanner'e ne armağan ettiği bilinmiyor.

Zamanın başka müzisyenleri tarafından Fethi Ahmet Paşa'ya ithafen bestelenmiş diğer eserlerin bulunması muhtemel, ancak bu konuda elimde kesin bir bilgi yok. Paşa'nın Avrupa'da çok gezip birçok ülkeyi ziyaret etmiş olması ve zamanın Avrupa soyluları arasında ve sosyetesinde kendisini pek rahat hissetmesi, çok da zengin olması bunu olası gösteriyor. ●

NOTLAR

- 1 Ömer Eğecioğlu, "Sultan Abdülmecid ve J. Strauss", *Musiki Mecmuası*, No. 474 (Özel Sayı), Mart 2006, s. 6-37.
- 2 Ömer Eğecioğlu, "E. Strauss'un Sultan Abdülaziz'e İthaf Ettiği Beste", *Musiki Mecmuası*, No. 477, Aralık 2006, s. 2-17.
- 3 Ömer Eğecioğlu, "Doğu Masalları: Johann Strauss'un Sultan II. Abdülhamid'e İthafen Yazdığı Vals", *Sanat Dünyamız*, No. 108, Güz 2008, s. 12-25.
- 4 Hans Fantel, *Johann Strauss, Father and Son, and Their Era*, David & Charles, 1971, s. 32.
- 5 Carl Maria von Weber *Dansa Davet'i* önce piyano için bestelemiş.
- 6 Peter Gammond ve Andrew Lamb, "Waltz", *The Oxford Companion to Music*, Alison Latham (ed.), Oxford University Press, 2002.
- 7 Hans Fantel, *Johann Strauss, Father and Son, and Their Era*, David & Charles, 1971, s. 36.
- 8 Max Schönherr & Karl Reinöhl, *Das Jahrhundert des Walzers, I. Band, Johann Strauss Vater, Ein Werkverzeichnis*, Universal Edition, Londra, 1954.
- 9 Heinrich Eduard Jacob, *Johann Strauss, A Century of Light Music*, (çev. Marguerite Wolff), Hutchinson & Co, Londra, 1940, s. 78.
- 10 Belçikalı keman virtüozu Charles Auguste de Bériot (1802 - 1870) bestelediği 10 keman konçertosuna ek olarak keman öğrenimi için konser etüdüleri ve çeşitli diğer eğitici eserler bırakmış.
- 11 Doğu Mermerci, "Türk Müzeciliğinin 150. Yılında Ahmed Fethi Paşa ve Bastırılan 150. Yıl Hatıra Madalyonları", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni* No. 35-36, İstanbul 1999, s. 71-77.
- 12 *The Times*, 2 Mart 1858.
- 13 Max Schönherr & Karl Reinöhl, *Das Jahrhundert des Walzers, I. Band, Johann Strauss Vater, Ein Werkverzeichnis*, Universal Edition, Londra, 1954, s. 148.
- 14 Thomas Aigner, *Walzer, Op. 96 (Ball Rockets)*, Naxos, 8.225287 - STRAUSS I, J.: Edition - Vol. 11.
- 15 Max Schönherr & Karl Reinöhl, *Das Jahrhundert des Walzers, I. Band, Johann Strauss Vater, Ein Werkverzeichnis*, Universal Edition, Londra, 1954, s. 146.
- 16 <http://www.zupiano.com>
- 17 Aydın Karlıbel, *Piyano için bir Türk Tarihi Albümü*, Kalan Müzik CD, 2002.
- 18 Slovak Sinfonietta Žilina, şef Christian Pollack, *Johann Strauss I Edition, Vol. 11*, Marco Polo CD, 8.225287, 2008.
- 19 Otto Brusati & Isabella Sommer, *Joseph Lanner, Compositeur, Entertainer & Musikgenie*, Böhlau Verlag, Viyana, 2001, s. 151.
- 20 Metnin okunuşu ve çevirisi için Dr. Selman Can'a teşekkür ederim.
- 21 Herbert Krenn, "Lenz-Blüthen" *Joseph Lanner, Sein Leben - sein Werk*, Böhlau Verlag, Viyana, 1994, s. 110-11.
- 22 W. A. Chislett, *The Gramophone*, Kasım 1970, s. 120.
- 23 Andrew M. Lamb, *The Gramophone*, Aralık 1970, s. 168.
- 24 R. W. Dyson, *The Gramophone*, Şubat 1971, s. 132.
- 25 Concerto Köln / Sarband, *The Waltz - Ecstasy and Mysticism*, Archiv Produktion, CD B0004765-02, 2004.
- 26 Das Wiener Solistenquartett in Originalbesetzung, *Josef Lanner und Johann Strauss*, Preiser Records, CD 90252, 1995.
- 27 <http://www.zupiano.com>